

Research Paper

Analysis of the effect of social norms on the resilience of rural households against floods with the mediating role of self-efficacy

Esmail Askari¹, Moslem Savari^{*2}, Marzieh Rezaei³

1. Master of Science (M.Sc.) in Rural Development, Khuzestan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Mollasani, Iran
2. Associate Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Khuzestan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Mollasani, Iran
3. Associate Professor, Department of Natural Resources Engineering, University of Hormozgan, Bandar Abbas, Iran.

Received: 17/10/2025

Revised: 12/12/2025

Accepted: 7/01/2026

ABSTRACT

The resilience of rural households plays a key role in reducing the consequences of crises and increasing the ability to adapt to environmental changes. However, most previous research has focused on examining the dimensions of vulnerability of these households and has paid less attention to identifying the factors affecting resilience. While analyzing these factors can pave the way for targeted policies to strengthen the sustainability and empowerment of rural communities. In this regard, this study was conducted with the general aim of examining the effect of social norms on the resilience of rural households in dealing with floods with a focus on the mediating role of self-efficacy. The population studied in this study included households living in rural areas of Shushtar County, located in Khuzestan Province in southwestern Iran; a region with a diverse social structure and a history of experiencing natural hazards, which provides a suitable platform for analyzing preventive behaviors and collective responses in the face of floods. The main research tool was a questionnaire whose validity was confirmed by a panel of experts and its reliability by Cronbach's alpha coefficient. Data analysis was performed in two descriptive and inferential sections using SPSS and Smart PLS software. The results showed that the research variables, namely social norms and self-efficacy, are able to explain 60.4% of the variance in the resilience of rural households to cope with floods. In addition, the results showed that the social norms variable was the strongest influential variable in this field. In general, the results of this research can provide new insights for policymakers in this field in order to increase the resilience of local communities in the context of hazards.

Keywords:

resilience, rural households, floods, climate hazards, risk reduction.

*Corresponding Author: moslem_savari@yahoo.com

Copyright© 2026, TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

تحلیل اثر هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در برابر سیلاب با میانجیگری خودکارآمدی

اسماعیل عسکری^۱، مسلم سواری^{۲*}، مرضیه رضایی^۳

۱. کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران
۲. دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران
۳. دانشیار گروه مهندسی منابع طبیعی، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

چکیده

تاب‌آوری خانوارهای روستایی نقش کلیدی در کاهش پیامدهای بحران‌ها و افزایش توان سازگاری با تغییرات محیطی دارد. با این حال، بیشتر تحقیقات گذشته بر بررسی ابعاد آسیب‌پذیری این خانوارها تمرکز کرده‌اند و کمتر به شناسایی عوامل مؤثر بر تاب‌آوری پرداخته‌اند؛ در حالی که تحلیل این عوامل می‌تواند راهگشای سیاست‌گذاری‌های هدفمند برای تقویت پایداری و توانمندی جوامع روستایی باشد. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب با تعیین نقش میانجیگری خودکارآمدی انجام شد. جامعه مورد بررسی پژوهش شامل خانوارهای ساکن در نواحی روستایی شهرستان شوشتر، واقع در استان خوزستان در جنوب غربی ایران، بود؛ منطقه‌ای با ساختار اجتماعی متنوع و سابقه تجربه مخاطرات طبیعی که بستر مناسبی برای تحلیل رفتارهای پیشگیرانه و واکنش‌های جمعی در مواجهه با سیلاب فراهم می‌آورد. ابزار اصلی تحقیق پرسش‌نامه‌ای بود که روایی آن توسط پانل متخصصان و پایایی آن توسط ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی توسط نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS انجام شد. نتایج نشان می‌دهند متغیرهای تحقیق، یعنی هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی، قادرند ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب را تبیین کنند؛ همچنین متغیر هنجارهای اجتماعی قوی‌ترین متغیر اثرگذار در این زمینه بود. به طور کلی نتایج این تحقیق می‌تواند بینش‌های جدیدی را برای سیاست‌گذاران این حوزه در خصوص افزایش پایداری جوامع محلی در بستر مخاطرات فراهم کند.

تاب‌آوری، خانوارهای روستایی، سیلاب، مخاطرات اقلیمی، خودکارآمدی.

واژگان کلیدی:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۵
آخرین ویرایش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۰۹

۱. مقدمه

گزارش‌های IPCC نشان می‌دهد از دهه ۱۹۷۰، حدود ۴۵ درصد از کل بلایا مربوط به سیل بوده‌اند و در سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۹، بیش از ۳۰ درصد از خسارات اقتصادی ناشی از سیل بوده است (Mohuya et al., 2025). از زمان‌های بسیار قدیم، سیل فاجعه‌ای جهانی با تأثیرات ویرانگر بر انسان‌ها و اموال او بوده است (Nyam et al., 2024; IPCC, 2022). این پدیده از شایع‌ترین و مخرب‌ترین بلاهای طبیعی در سراسر جهان است که باعث خسارات گسترده به زیرساخت‌ها، زیان‌های اقتصادی چشمگیر، آوارگی جوامع و بحران‌های بهداشت عمومی می‌شود (Torabbeigi et al., 2024; Shen et al., 2022; Ahmmadi et al., 2024). در سراسر جهان، سیل یکی از پرهزینه‌ترین بلاهای طبیعی است که بر اقتصاد، جامعه و مردم تأثیر می‌گذارد (Kaur et al., 2025). بنابراین سیل در حال تبدیل شدن به اتفاقی رایج در سطح جهان تبدیل شده است که تأثیرات اقتصادی-اجتماعی قابل توجهی دارد (Devitt et al., 2023). در طول چهار دهه گذشته، سیل بیش از یک تریلیون دلار خسارت جهانی ایجاد کرده است و خسارت سالانه آن چهل میلیارد دلار در سال تخمین زده می‌شود (Munich, 2022). در بین سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۱۷ م، بیش از دو میلیارد نفر در سراسر جهان تحت تأثیر سیلاب قرار گرفتند (WHO, 2022). براساس آخرین گزارش‌های سازمان ملل متحد، آسیا ۴۱ درصد از بلاهای موجود در جهان را در بیست سال گذشته به خود اختصاص داده‌اند و میلیون‌ها نفر را تحت تأثیر قرار داده و خسارات اقتصادی بسیاری را به بار آورده است (UNDRR, 2020). براساس آخرین گزارش‌های آب‌وهوایی، حوادث سیل به بیش از چهل میلیارد دلار خسارات در آسیا منجر شده است (Aon, 2024). مرکز تحقیقات اپیدمیولوژی بلایا^۱ در سال ۲۰۲۳، حدود ۱۶۵ رویداد سیل را در سطح جهان ثبت کرد که به ترتیب باعث کشته شدن و تحت تأثیر قرار دادن بیش از ۳۲ میلیون و ۷ هزار و هفتصد نفر شد (CRED, 2023).

سیل پدیده‌ای طبیعی است که می‌تواند بیشترین تأثیر را بر جمعیت انسانی جهان بر جای بگذارد (Savari et al., 2025) و به‌طور مستقیم و غیرمستقیم معیشت جوامع آسیب‌دیده را متأثر می‌کند (Dar et al., 2013). در ایران نیز، طی دهه‌های اخیر، خسارات مالی ناشی از سیل افزایش یافته است و قربانیان این حادثه بیشتر روستاییان بوده‌اند (Jalili-Bak et al., 2023). ایران ششمین کشور مستعد بلاهای طبیعی در جهان است. بخش عمده بلاهای طبیعی در این کشور در مناطق روستایی رخ می‌دهد که به دلیل ضعف امکانات در این نواحی، شدت آسیب‌پذیری در آن‌ها بیشتر است (Ahmadi et al., 2023). آمارهای سیل نیز در ایران بیانگر روند افزایش آن طی دهه‌های اخیر بوده و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی زیادی را برای ساکنان در بر داشته است (Abdollahzadeh & Sharifzadeh, 2023). براساس آخرین گزارش مدیریت بحران ایران در سال ۲۰۱۹، بیش از ۲۵ استان (شامل ۲۰۰ شهر و ۴۳۰۴ روستا) در معرض بحران سیل و طغیان رودخانه‌ها قرار گرفت و بیش از شصت هزار واحد مسکونی شهری و روستایی آسیب دیدند (سازمان مدیریت بحران ایران، ۱۳۹۸). براساس آمار، خرابی‌های سیل در مناطق روستایی منجر به تخلیه کامل ۳۵۰ روستا در ایران شد (همان جا).

دغدغه بیشتر سیاست‌گذاران این است که چه عواملی می‌تواند به انعطاف‌پذیری بیشتر خانوارهای روستایی در برابر

1. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED)

سیل کمک کند (Thennakoon et al., 2020; Alhassan et al., 2019). فوریت فزاینده و شدت تغییرات آب‌وهوایی بر اهمیت تاب‌آوری، به‌عنوان جزء حیاتی برنامه‌ریزی روستایی، تأکید دارد (Leichenko, 2011; Coaffee, 2011). بنابراین تاب‌آوری برای پایداری خانوارها در مواجهه با شوک‌های اقلیمی دایمی و پیش‌بینی‌ناپذیر بسیار حیاتی است؛ با این حال، تاب‌آوری خانوارهای روستایی در طول حوادث مربوط به سیل تحت تأثیر عوامل بسیاری است (Thennakoon et al., 2020; Ali & Rahut, 2020; Deressa et al., 2009). در رویکرد تاب‌آوری، به‌جای اتکای صرف به اقدامات حفاظتی عمومی، مانند احداث دیوارهای سیل، تأکید می‌شود که افراد مسئولیت خود را در جلوگیری از سیل و آمادگی برای آن بر عهده بگیرند (Semnan et al., 2023) و با تلاش‌های عمومی برای کاهش خطرات سیل بتوانند اموال خود و دیگر خانوارها را حفظ کنند (AIDR, 2017). یکی از عوامل اثرگذار در این زمینه هنجارهای اجتماعی است (Savari et al., 2025). هنجارهای اجتماعی، به‌عنوان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی، در کاهش مؤثر خطر بلایا بسیار مهم است، زیرا هنگام هشدارها و اتخاذ تدابیر حفاظتی، موجب همکاری می‌شود. برعکس، نبود هنجارهای اجتماعی در این زمینه موجب تأخیر در پاسخ‌ها می‌شود و آسیب‌پذیری ناشی از بلایا را تشدید می‌کند (Abunyewah et al., 2023). در تحقیقات مربوط به ریسک بلایا، هنجارهای اجتماعی مثبت تلقی می‌شود و افراد و جوامع را قادر می‌سازد شبکه‌ها و پیوندهای محکمی را برای اطمینان از اشتراک‌گذاری اطلاعات و منابع برای مدیریت بلایا و تاب‌آوری جامعه ایجاد کنند (Islam et al., 2018; Birkmann et al., 2022). علاوه بر این، تحقیقات نشان می‌دهند هنجارهای اجتماعی در مدیریت بلایا و تاب‌آوری جامعه بسیار مهم است (Akbar & Aldrich, 2018; Pandey, 2019; Savari et al., 2025).

هنجارهای اجتماعی علاوه بر اینکه تاب‌آوری در مقابل سیلاب را بهبود می‌بخشد، می‌تواند زمینه بهبود خودکارآمدی افراد برای مقابله با بلایا را فراهم آورد (Savari et al., 2025). خودکارآمدی عبارت است از: باور فرد به توانایی‌هایش در پذیرش رفتارهای توصیه‌شده به‌منظور انجام اقدام‌های لازم همراه با دریافت نتیجه مطلوب (Truelove et al., 2011; Kuruppu & Liverman, 2015). خودکارآمدی شایستگی فرد را برای مشارکت در رفتار محافظتی مورد بحث برجسته می‌کند (Baah et al., 2025). در مطالعات مختلف، بر اهمیت تأثیرات خودکارآمدی بر رفتار جوامع محلی به‌منظور انجام اقدامات سازگاری و حفاظتی مقابله با سیل و مخاطرات تأکید شده است (Gebrehiwot & van der Veen, 2015; Savari et al., 2025). هنجارهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی، نگرش‌ها، ادراکات و رفتارهای فرد را تقویت می‌کنند و برای افراد و گروه‌ها منافع به همراه دارند (Cao et al., 2022). پندی^۱ و همکاران (2021) از رویکردی کیفی برای بررسی نقش هنجارهای اجتماعی در بازسازی جوامع روستایی مقاوم در برابر زلزله در نیال استفاده کردند و نشان دادند هنجارهای اجتماعی می‌تواند زمینه آمادگی و مقاوم‌سازی جوامع را در مقابله با بلایا افزایش دهد، زیرا می‌تواند خودکارآمدی افراد را تقویت کند.

1. Panday

آمایش فضا و ژئوماتیک

براساس مطالب بیان شده، هنجارهای اجتماعی، به عنوان یکی از ابعاد مهم سرمایه اجتماعی، هم به صورت مستقیم و هم غیرمستقیم بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مواجهه با مخاطرات طبیعی از جمله سیلاب تأثیر دارد. این اثرگذاری از طریق تقویت یا تضعیف خودکارآمدی افراد در جامعه روستایی صورت می‌گیرد. خودکارآمدی که به معنای باور فرد به توانایی خود در مدیریت شرایط دشوار است، نقش میانجی را در این رابطه ایفا می‌کند و می‌تواند به طور قابل توجهی سطح آمادگی و واکنش مؤثر خانوارها را در برابر بحران‌ها افزایش دهد. هنجارهای اجتماعی (شامل ارزش‌ها، باورها و انتظارات مشترک در جامعه) می‌توانند رفتارهای فردی و جمعی را در زمان آمادگی برای بحران، مشارکت در اقدامات پیشگیرانه و حمایت اجتماعی تحت تأثیر قرار دهند. زمانی که این هنجارها در جهت تقویت حس مسئولیت‌پذیری، همکاری و اعتمادبه‌نفس فردی شکل گرفته باشند، زمینه‌ساز ارتقای خودکارآمدی و در نتیجه افزایش تاب‌آوری خواهند بود. اهداف اختصاصی پژوهش به شرح زیر است:

- بررسی تأثیر هنجارهای اجتماعی بر خودکارآمدی جوامع محلی در مقابله با سیلاب؛
- بررسی تأثیر هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری جوامع محلی در مقابله با سیلاب؛
- بررسی تأثیر خودکارآمدی بر تاب‌آوری جوامع محلی در مقابله با سیلاب.

۲. چارچوب نظری

۲-۱. تاب‌آوری

امروزه دیدگاه‌ها و نظریه‌های مربوط به مدیریت بلایای طبیعی و توسعه پایدار به دنبال ایجاد جوامعی تاب‌آور در مقابله با حوادث محیطی گوناگون‌اند. بسیاری از محققان معتقدند تاب‌آوری^۱ یکی از مهم‌ترین موضوعات برای رسیدن به پایداری است (Savari et al., 2023). روان‌شناسان تاب‌آوری را مجموعه‌ای تعریف می‌کنند که به افراد کمک می‌کند بر ناملایمات و استرس غلبه کنند (سیداخلاقی و طالشی، ۱۳۹۷). صاحب‌نظران معتقدند زیستن در بستر مخاطره‌های طبیعی، لزوماً به معنای خسارت‌بار بودن و آسیب‌پذیری نیست، بلکه فقدان تاب‌آوری و میزان شناخت و درک افراد از درجه، نوع و نحوه مخاطره‌آمیز بودن باعث ایجاد خسارت می‌شود (Zhou et al., 2010). تاب‌آوری به دلیل پویا بودن واکنش جامعه در برابر مخاطرات، نوعی آینده‌نگری جهت بسط و گسترش گزینش‌های سیاستی برای رویارویی با عدم قطعیت و تغییر به حساب می‌آید. در این صورت، افزایش تاب‌آوری در مواجهه با مخاطرات می‌تواند موجب افزایش ظرفیت سازگاری و معیشت پایدار جامعه شود (Marschke & Berkes, 2006).

۲-۲. هنجارهای اجتماعی

هنجارهای اجتماعی^۲ شیوه‌های رفتاری مرسوم در گروه یا جامعه است که فرد در طول زندگی‌اش آن‌ها را می‌آموزد، به کار می‌بندد و نیز انتظار دارد دیگر افراد گروه یا جامعه به آن‌ها پایبند باشند. هنجار عبارت است از رفتار، قاعده، معیار یا میزانی که با آن رفتار اجتماعی اشخاص در جامعه سنجیده می‌شود. هر رفتاری که با آن تطبیق کند، رفتاری است بهنجار

1. resilience
2. social norms

و اگر نسبت به آن انحراف داشته باشد، نابهنجار نامیده می‌شود (زبیری و کریمی، ۱۳۹۲). هنجارهای اجتماعی به شناخت افراد از رفتارهای جریان اصلی اشاره دارند که می‌توانند علایق فردی را بشکنند و ترجیحات را تغییر دهند. هنجارهای اجتماعی بازدارنده توضیح می‌دهند که چرا برخی افراد تمایل به پذیرش دارند، اما رفتارهای سازگارانه انجام نمی‌دهند. همچنین هنجارهای اجتماعی روشن می‌کنند که چگونه رفتارهای خاص می‌توانند در داخل گروه گسترش یابند (Bollinger et al., 2020). به‌طور کلی هنجارهای اجتماعی قراردادهای اجتماعی‌اند که از طریق تعامل اعضایی که در یک شبکه از روابط زندگی می‌کنند، شکل می‌گیرند. هنجارهای اجتماعی به‌طور مؤثر رفتار افراد یا گروه‌ها را محدود و تنظیم می‌کنند و اعتماد اجتماعی و همکاری متقابل بین افراد را ارتقا می‌دهند (Tiwari et al., 2019).

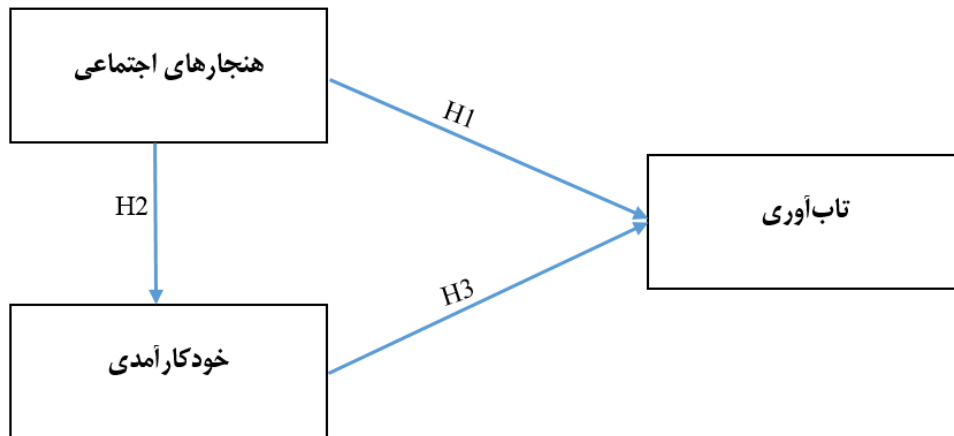
۳-۲. خودکارآمدی

خودکارآمدی^۱ یا احساس شایستگی، کفایت و قابلیت در کنار آمدن با زندگی (Schunk et al., 2010) یکی از فرایندهای شناختی است که بسیاری از افراد به وسیله آن، رفتارهای اجتماعی و ویژگی‌های شخصی خود را گسترش می‌دهند (بانسی و امیریان‌زاده، ۱۳۹۳). بندورا (2006) خودکارآمدی را توان سازنده‌ای می‌داند که به وسیله آن مهارت‌های شناختی، اجتماعی، عاطفی و رفتاری انسان برای تحقق اهداف مختلف به‌گونه‌ای اثربخش سازمان‌دهی می‌شود. به نظر او، داشتن دانش، مهارت‌ها و دستاوردهای قبلی افراد پیش‌بینی‌کننده قوی برای عملکرد آینده افراد نیستند، بلکه باور انسان به توانایی‌های خود در انجام امور بر چگونگی عملکرد او مؤثر است؛ به‌طوری که او معتقد است اگر فردی از استعدادهای خارق‌العاده برخوردار باشد اما باور ضعیفی به توانایی‌اش داشته باشد، از توانایی‌های خود استفاده کمتری می‌کند. خودکارآمدی عبارت است از حس توانمندی و اعتماد فرد به رفتارهایی که برای نیل به هدف یا نتیجه‌ای مشخص از او سر می‌زند (Valois et al., 2017). خودکارآمدی و تأثیر دوسویه آن بر محیط از مؤلفه‌های کلیدی نظریه شناختی اجتماعی است (Raskauskas et al., 2015). اعتقاد فرد به خودکارآمدی‌اش نقش مهمی در چگونگی نگرش او به موقعیت‌های مختلف دارد و در تعیین احساس، فکر و رفتار او اثرگذار است (Goulao, 2014). افراد با احساس خودکارآمدی بالا، مسائل و اهداف چالش‌انگیز را انتخاب می‌کنند و تعهدات عمیقی به آن‌ها دارند. همچنین به تدابیر شناختی، راهبردهای مختلف و مؤثر و اهداف انگیزشی دقیق و روشنی‌گرایش دارند. در مواجهه با شکست، به خود اطمینان دارند، موانع را برطرف‌کردنی می‌بینند، فعالانه راهی غلبه بر مشکلات پیدا می‌کنند و انتظار دارند تلاششان نتایج دلخواه را ایجاد کند (Sungur & Gungoren, 2009). اما افراد با احساس خودکارآمدی پایین از مسائل و مشکلات چالش‌انگیز پرهیز می‌کنند. این افراد تعهدات ضعیفی به هدف‌هایشان دارند و هنگام مواجه شدن با موانع، به‌جای جست‌وجوی راه‌حل‌ها، بر شکست‌ها و نتایج منفی خود متمرکز می‌شوند (Zimmerman, 2008). بنابراین مطابق یافته‌های پژوهش‌ها، خودکارآمدی در شکل‌دهی به رفتار فردی و دستیابی موفق به اهداف نقش قدرتمندی دارد (Steese et al., 2006).

1. self-efficacy

آمایش فضا و ژئوماتیک

مدل نظری پژوهش حاضر (شکل ۱) بر مبنای تعامل میان سه مؤلفه کلیدی، یعنی هنجارهای اجتماعی، خودکارآمدی و تاب‌آوری خانوارهای روستایی، شکل گرفته است. این چارچوب می‌تواند مبنایی برای تدوین فرضیه‌های پژوهش، طراحی مدل مفهومی و اجرای مطالعات میدانی در حوزه مدیریت بحران و توسعه پایدار روستایی باشد.

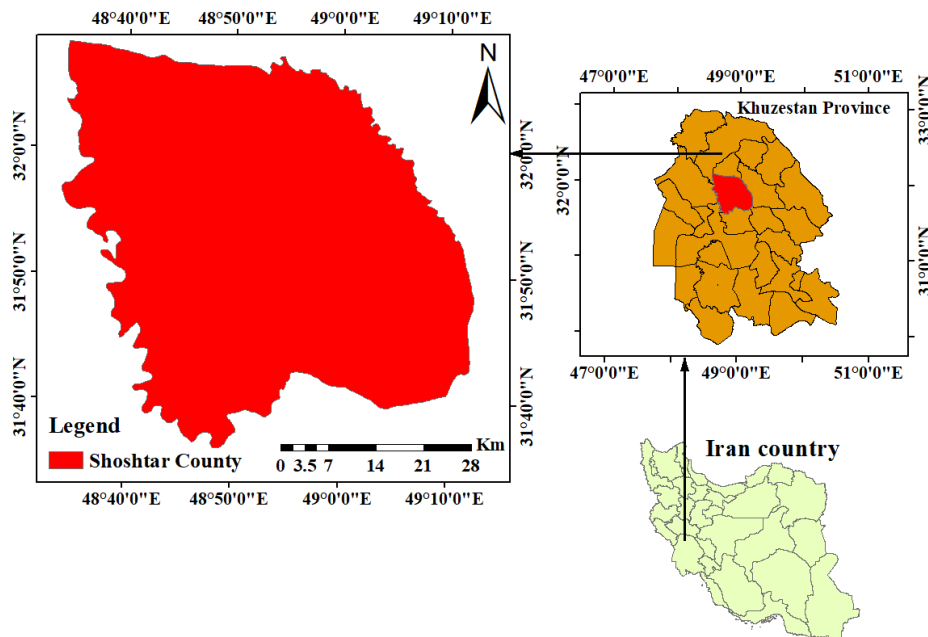
شکل ۱. مدل نظری تحقیق

۳. مواد و روش‌ها

۳-۱. منطقه مورد مطالعه

شوشتر یکی از شهرستان‌های استان خوزستان در جنوب غرب ایران است (شکل ۲). این شهرستان که یکی از قطب‌های کشاورزی استان خوزستان به شمار می‌رود، در زمینه تولید محصولات کشاورزی رتبه دوم استان را به خود اختصاص داده است. اما در سال‌هایی که سیلاب به وقوع می‌پیوندد، بیش از هزار هکتار از اراضی کشاورزی در این شهرستان به دلیل سیلاب از چرخه تولید خارج می‌شوند. در سال‌های گذشته، شوشتر چندین بار در معرض سیلاب بوده است و بسیاری از روستاهای آن در محاصره سیلاب قرار گرفته و تعداد زیادی از آن‌ها زیر آب رفته‌اند. به طور کلی شهرستان شوشتر، به دلیل موقعیت جغرافیایی، بیش از بقیه شهرستان‌های استان تحت تأثیر سیلاب قرار گرفته است (Savari et al., 2025). برای مثال نتایج گزارش و خرابی‌های سیل در سال ۱۳۹۸ نشان می‌دهد در بخش شعیبیه، یکی از بخش‌های شهرستان شوشتر، بیش از ۳۶ روستا زیر آب رفتند و خسارات زیادی را متحمل شدند (Savari et al., 2024).

آمایش فضا و ژئوماتیک

شکل ۲. منطقه مورد مطالعه

۲-۳. روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر زمانی مقطعی بود. جامعه آماری تحقیق شامل تمام خانوارهای روستایی در معرض سیل در شهرستان شوشتر است. به منظور برآورد حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) استفاده شد و ۳۵۳ نفر از سرپرستان خانوار روستایی برای مطالعه با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای چندمرحله‌ای برای مطالعه انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری طبقه‌ای چندمرحله‌ای یکی از روش‌های پیشرفته در تحقیقات آماری است که در آن، برای انتخاب نمونه از جامعه‌های بزرگ و متنوع استفاده می‌شود. در این پژوهش، ابتدا شهرستان شوشتر، براساس طبقه‌بندی مرکز آمار ایران، به سه بخش شعبیه، میان‌آب و مرکزی طبقه‌بندی شد. در مرحله بعد، از هر بخش دو دهستان و در نهایت از هر دهستان دو روستا برای مطالعه انتخاب شدند که در مجموع تعداد روستاهای مورد مطالعه به دوازده عدد رسید.

ابزار اصلی تحقیق پرسش‌نامه‌ای دویخشی به این شرح بود: بخش اول ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای سرپرست خانوارهای روستایی را پوشش می‌داد؛ بخش دوم شامل آیت‌هایی برای سنجش چارچوب نظری تحقیق بود؛ به طوری که چهار گویه برای خودکارآمدی، شش گویه برای تاب‌آوری و چهار گویه برای سنجش هنجارهای اجتماعی تعیین شد. در این پژوهش، از دو روش برای سنجش روایی استفاده شد: ۱. روایی محتوایی: این نوع روایی به بررسی ظاهر و ساختار پرسش‌نامه می‌پردازد و مشخص می‌کند که آیا سؤالات به طور واضح و قابل فهم طراحی شده‌اند یا خیر. به عبارت دیگر، میزان پوشش دهی سؤالات پرسش‌نامه در خصوص تمام جنبه‌های موضوع مورد بررسی را ارزیابی می‌کند. برای واکاوی

آمایش فضا و ژئوماتیک

روایی محتوایی پرسش‌نامه گروهی متخصص که مسلط به موضوع پژوهش‌اند، دور هم جمع می‌شوند و در مورد ابزار اندازه‌گیری پژوهش نظر می‌دهند. در این پژوهش، از متخصصان مختلف موضوع مانند منابع آب، ترویج و توسعه روستایی، روان‌شناسی اجتماعی و محیط‌زیست استفاده شد و براساس دیدگاه آنان اصلاحات لازم در پرسش‌نامه اعمال شد تا به تأیید نهایی رسید. ۲. روایی سازه: این نوع روایی به این موضوع اشاره دارد که آیا نتایج پژوهش با مفاهیم نظری مرتبط با موضوع پژوهش همخوانی دارند یا خیر. یکی از روش‌های بررسی روایی سازه استفاده از میانگین واریانس استخراجی (AVE) است که مقدار بالاتر از ۰/۵ از نظر آماری قابل قبول است. با توجه به نتایج جدول ۱ می‌توان گفت پرسش‌نامه دارای روایی مناسب است.

برای سنجش پایایی نیز از دو روش استفاده شد: ۱. آلفای کرونباخ: مقدار آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ از نظر آماری قابل قبول است. برای سنجش پایایی، قبل از جمع‌آوری داده‌های اصلی، پیش‌نویس پرسش‌نامه در میان بیست نفر از جامعه آماری توزیع شد و در مرحله بعد آلفای کرونباخ محاسبه گردید. در این مرحله، آیتم‌های دارای پایایی پایین بازنگری و اصلاح شدند تا به تأیید نهایی رسید. ۲. پایایی ترکیبی: این شاخص نشان می‌دهد سؤالات مربوط به یک سازه چقدر با یکدیگر هماهنگ‌اند. برخلاف آلفای کرونباخ که تمام سؤالات را با اهمیت یکسان در نظر می‌گیرد، پایایی ترکیبی به سؤالاتی که بار عاملی بیشتری دارند، وزن بیشتری می‌دهد. بنابراین، این روش دقیق‌تر است. مقدار پایایی ترکیبی بالاتر از ۰/۶ از نظر آماری قابل قبول است. براساس نتایج جدول ۱ می‌توان گفت ابزار پژوهش از پایایی مناسبی برخوردار است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی، از نرم‌افزارهای SPSS و Smart Pls استفاده شد. به‌منظور آزمون و استحکام چارچوب نظری، مدل‌سازی معادلات ساختاری به کار گرفته شد. اجزای اصلی مدل‌سازی معادلات ساختاری دو مرحله دارد: الف. مدل اندازه‌گیری: این بخش از مدل، روابط میان متغیرهای پنهان (مانند عوامل اصلی) و متغیرهای مشاهده‌پذیر (مانند سؤالات پرسش‌نامه) را بررسی می‌کند. ب. مدل ساختاری: این بخش نشان‌دهنده روابط علی میان متغیرهای پنهان است و چگونگی تأثیرگذاری آن‌ها بر یکدیگر را مشخص می‌کند. Smart Pls نسل سوم معادلات ساختاری است که به دلیل انعطاف زیاد و نیاز نداشتن به نرمالیتیه بودن داده‌ها، به‌طور گسترده در پژوهش‌ها، و از جمله در مقاله حاضر، استفاده می‌شود.

۴. یافته‌ها

۴-۱. ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخ‌گویان

میانگین سن پاسخ‌گویان ۴۵/۹۲ با انحراف معیار ۱۱/۴۴ سال بود؛ به‌طوری پاسخ‌گویان در دامنه سنی ۲۳ تا ۷۳ سال قرار داشتند. نتایج بررسی جنسیت پاسخ‌گویان نشان داد ۹۰ درصد مرد بودند. اکثر پاسخ‌گویان (۳۶ درصد) تحصیلات راهنمایی داشتند و فقط ۵/۶ درصد از پاسخ‌گویان بی‌سواد بودند. میانگین تعداد اعضا و درآمد زراعی سالانه به ترتیب ۵/۵۸ نفر و ۴۸۴/۰۷ میلیون تومان در سال بود. اغلب اعضا (۹۴ درصد) حداقل دو بار با سیلاب مواجه شده بودند. علاوه بر این، یافته‌ها نشان داد ۶۵/۱ درصد از افراد در هیچ‌گونه کلاس آموزشی درباره مقابله با سیلاب شرکت نکرده بودند.

آمایش فضا و ژئوماتیک

۲-۴. مدل اندازه‌گیری

برای بررسی اعتبار مدل اندازه‌گیری، باید به چهار مرحله تک‌بعدی بودن نشانگرها، روایی و پایایی ابزار تحقیق، روایی تشخیصی بین سازه‌ها و معیار یگانه دوگانه متغیرها پرداخته شود. در ادامه نتایج براساس این چهار مرحله بیان می‌شود.

تک‌بعدی بودن نشانگرها: این مرحله براساس مقادیر بار عاملی و t ارزیابی می‌شود. با توجه به جدول ۳، مقادیر بار عاملی ارائه‌شده برای نشانگرهای انتخابی بالاتر از ۰/۵، و از لحاظ آماری در سطح خطای ۱ درصد ($P < 0.01$) معنادار بودند که تک‌بعدی بودن نشانگرهای انتخابی را تأیید می‌کند. بنابراین نشانگرهای انتخابی برای سنجش متغیرهای پژوهش به‌درستی انتخاب شده‌اند و دقیقاً همان مؤلفه را می‌سنجند.

روایی و پایایی: در این مرحله، پایایی ترکیبی (CR)، آلفای کرونباخ و واریانس استخراج‌شده (AVE) بررسی می‌شود. با توجه به نتایج جدول ۳، پایایی ترکیبی تمام متغیرهای موجود در مدل پیشنهادی پژوهش بیشتر از ۰/۶۰ و ضریب آلفای کرونباخ آن‌ها نیز بالاتر از ۰/۷۰ بود؛ علاوه بر این، میانگین واریانس استخراج‌شده برای تمام متغیرهای مدل پیشنهادی پژوهش بیشتر از ۰/۵۰ بود. بنابراین تمام متغیرهای نهفته مدل پیشنهادی پژوهش از پایایی و روایی مناسبی برخوردار بودند. این نتیجه حاکی از آن است که آیتم‌های انتخاب‌شده برای اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش با دقت انتخاب شده‌اند و امکان تکرار آزمایش را فراهم می‌کنند.

جدول ۱. نتایج برازش مدل اندازه‌گیری

متغیر	آیتم‌ها	بار عاملی	t-value	روایی و پایایی
خودکارآمدی	SE1	۰/۵۷۹	۱۲/۲۷۹	آلفای کرونباخ: ۰/۶۰
	SE2	۰/۸۶۱	۴۹/۶۳۲	پایایی ترکیبی: ۰/۸۵
	SE3	۰/۸۲۴	۳۱/۹۹۱	روایی هم‌گرا: ۰/۷۷
	SE4	۰/۸۰۰	۳۳/۶۴۳	
هنجارهای اجتماعی	FE1	۰/۷۶۳	۲۶/۲۳۷	آلفای کرونباخ: ۰/۶۴
	FE2	۰/۸۶۸	۴۷/۸۰۴	پایایی ترکیبی: ۰/۸۸
	FE3	۰/۸۱۵	۳۰/۷۱۴	روایی هم‌گرا: ۰/۸۲
	FE4	۰/۷۶۲	۲۳/۹۰۲	
تاب‌آوری	RE1	۰/۸۱۶	۴۶/۰۱۷	آلفای کرونباخ: ۰/۵۴
	RE2	۰/۷۷۴	۳۲/۲۵۷	پایایی ترکیبی: ۰/۸۸
	RE3	۰/۷۲۱	۲۸/۶۳۷	روایی هم‌گرا: ۰/۸۳
	RE4	۰/۷۶۲	۲۹/۴۳۲	
	RE5	۰/۶۵۶	۱۷/۲۰۶	
	RE6	۰/۶۶۶	۱۶/۱۰۵	

آمایش فضا و ژئوماتیک

روایی تشخیصی: روایی تشخیصی به میزانی اشاره دارد که یک آزمون با آزمون‌های دیگری که سازه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کنند، مرتبط نیست. در اینجا سازه عبارت است از یک رفتار، نگرش یا مفهوم؛ به‌ویژه آنچه مستقیماً قابل مشاهده نیست. از لحاظ آماری در صورتی که جذر میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) بین متغیرهای پژوهش بزرگ‌تر از هم‌بستگی بین آن‌ها باشد، متغیرهای پژوهش دارای اعتبار تشخیصی مناسب‌اند (Fornell & Larcker, 1981). براساس نتایج جدول ۲، جذر میانگین واریانس استخراج‌شده برای متغیرهای پژوهش بین ۰/۷۳ تا ۰/۸۰ بود که بزرگ‌تر از هم‌بستگی بین آن‌ها (۳۷ تا ۵۲۱/۰) بود. این نتیجه نشان داد روایی تشخیصی متغیرهای موجود در مدل پیشنهادی پژوهش تأیید شده‌اند. بنابراین سازه‌ها به‌درستی توسط گویه‌ها تعریف شده‌اند.

جدول ۲. بررسی روایی تشخیصی متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳
تاب‌آوری	۰/۷۳		
خودکارآمدی	۰/۵۲۱	۰/۷۷	
هنجارهای اجتماعی	۰/۴۱۳	۰/۳۷	۰/۸۰

ارزیابی یگانه دوگانه: روش ارزیابی یگانه دوگانه رویکردی نوین و دقیق برای سنجش روایی واگرا یا افتراقی میان گویه‌های سازه‌های مدل است. این روش که جایگزین روش سنتی فورنل-لارکر شده، با مقایسه نسبت میان هم‌بستگی‌های بین‌سازه‌ای و درون‌سازه‌ای، توانایی ابزار در تمایزگذاری میان مفاهیم مختلف را ارزیابی می‌کند. براساس معیار پیشنهادی هینسلر و همکاران (۲۰۱۵)، مقدار بهینه ارزیابی یگانه دوگانه باید کمتر از ۰/۸۵ باشد تا روایی افتراقی تأیید شود. نتایج جدول ۳ نشان داد تمام متغیرهای مدل دارای مقادیر ارزیابی یگانه دوگانه کمتر از ۰/۸۵ بوده‌اند؛ این یافته بیانگر آن است که سازه‌های مدل به‌خوبی از یکدیگر متمایز شده‌اند و ابزار اندازه‌گیری از اعتبار تشخیصی مطلوبی برخوردار است. این یافته، در کنار نتایج روش فورنل-لارکر، به‌شکل مضاعفی دقت و یگانگی سازه‌های مدل را تأیید می‌کند و نشان می‌دهد مدل مفهومی پژوهش از نظر ساختاری و آماری قابل اتکاست.

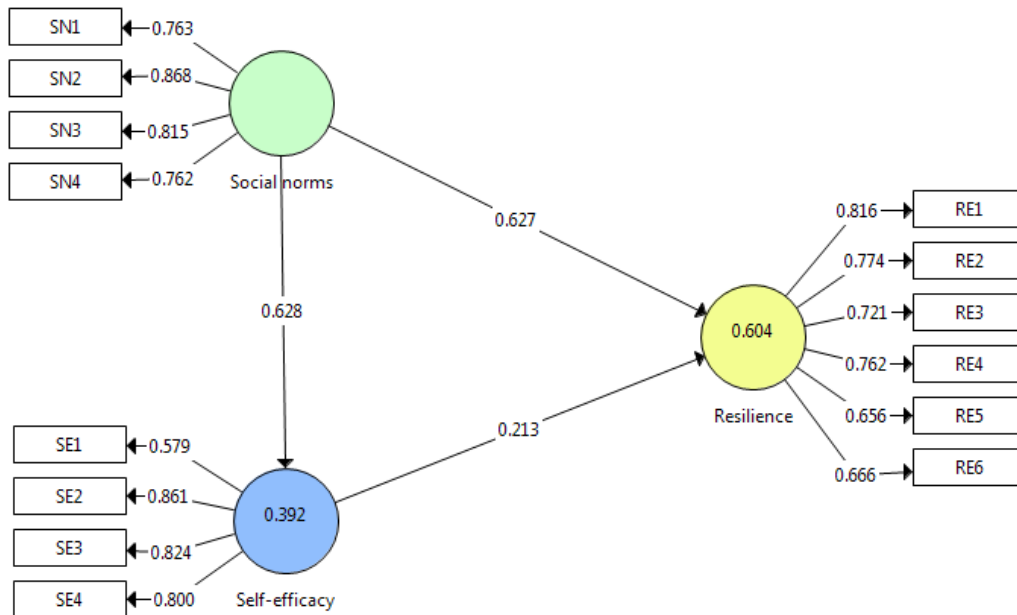
جدول ۳. بررسی روایی تشخیصی متغیرهای پژوهش

متغیرها	۱	۲	۳
تاب‌آوری			
خودکارآمدی	۰/۷۵		
هنجارهای اجتماعی	۰/۷۱	۰/۷۰	

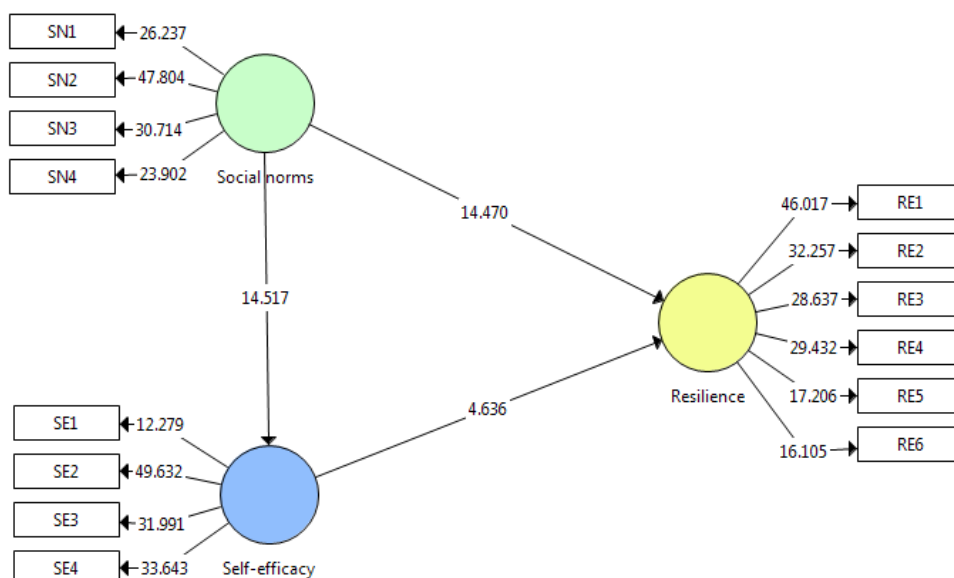
آمایش فضا و ژئوماتیک

۳-۴. ارزیابی مدل ساختاری پژوهش

مدل ساختاری پژوهش در دو حالت استاندارد و معناداری در شکل‌های ۳ و ۴ ارائه شده است. براساس نتایج به‌دست‌آمده، متغیرهای تحقیق، یعنی هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی، قادرند ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب را تبیین کنند. علاوه بر این، نتایج نشان داد هنجارهای اجتماعی قوی‌ترین متغیر اثرگذار در این زمینه بود.

شکل ۳. مدل پژوهش در حالت استاندارد

آمایش فضا و ژئوماتیک

شکل ۴. مدل پژوهش در حالت معناداری

۴-۴. آزمون فرضیات تحقیق

قبل از آزمایش مدل ساختاری، از روش ضریب تورم واریانس (VIF) برای بررسی هرگونه خطای بالقوه، به دلیل هم‌بستگی زیاد بین متغیرهای پنهان، استفاده شد. طبق نتایج، تمام مقادیر VIF (خارجی و داخلی) زیر آستانه بودند که نشان می‌دهد مشکل چندخطی وجود ندارد. در ارزیابی مدل ساختاری، این پژوهش از مراحل پیشنهادی هایر^۱ و همکاران (2017) پیروی کرد. این مراحل شامل تخمین ضرایب مسیر (مقادیر β) و آماره t مربوط به آن‌ها بود. بدین منظور از یک الگوریتم بوت استرپ با سیصد نمونه در تحلیل حداقل مربعات جزئی برای تعیین اهمیت آن‌ها استفاده شد (جدول ۳). شایان ذکر است که دامنه مقدار β بین +۱ تا -۱ است و مقادیر نزدیک به صفر نشان‌دهنده روابط ضعیف بین سازه‌هاست (Ibid.). نتایج نشان داد تئوری به‌کاررفته در این زمینه بسیار کارآمد است، زیرا تمام مسیرهای پیش‌بینی شده معنادار شدند. علاوه بر این، متغیرهای این تئوری توانست ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب را تبیین کند (جدول ۴).

جدول ۴. نتایج بررسی روابط تحقیق

R ²	نتیجه	مقدار t	بتا	بررسی اثرات
۰/۶۰۴	تأیید	۱۴/۴۷۰	۰/۶۲۷	فرضیه ۱: هنجارهای اجتماعی ← تاب‌آوری
	تأیید	۱۴/۵۱۷	۰/۶۲۸	فرضیه ۱: هنجارهای اجتماعی ← خودکارآمدی
	تأیید	۴/۶۳۶	۰/۲۱۳	فرضیه ۱: خودکارآمدی ← تاب‌آوری

۵. بحث

این پژوهش با هدف کلی اثر هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی شهرستان شوشتر در مقابله با سیلاب با نقش میانجی خودکارآمدی انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد متغیرهای تحقیق، یعنی هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی، قادرند ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب را تبیین کنند؛ همچنین هنجارهای اجتماعی قوی‌ترین متغیر اثرگذار در این زمینه بود. در این پژوهش، به‌منظور آزمون فرضیات تحقیق از معادلات ساختاری استفاده شد. در ادامه به تحلیل فرضیات تحقیق پرداخته می‌شود.

هنجارهای اجتماعی تأثیر معناداری بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب (تأیید فرضیه اول) و همچنین بر خودکارآمدی آنان (تأیید فرضیه دوم) دارند. نتایج مذکور بیانگر آن است که ساختارهای اجتماعی و فرهنگی موجود در جوامع روستایی نقش کلیدی در توانمندسازی افراد برای مقابله با مخاطرات طبیعی دارند. در تبیین این یافته‌ها، می‌توان گفت هنجارهای اجتماعی، به‌عنوان یکی از ابعاد سرمایه اجتماعی، با تقویت پیوندهای اجتماعی، اعتماد متقابل و هنجارهای همکاری، زمینه‌ساز شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی مؤثر می‌شوند. این شبکه‌ها در زمان وقوع بلایا، دسترسی به منابع،

1. Hair

آمایش فضا و ژئوماتیک

اطلاعات و حمایت‌های اجتماعی را تسهیل می‌کنند و در نتیجه موجب افزایش خودکارآمدی افراد می‌شوند (Abunyewah et al., 2023). به عبارت دیگر، هنجارهای اجتماعی نه‌تنها رفتارهای جمعی را سامان می‌دهند، بلکه با ایجاد حس تعلق و مسئولیت‌پذیری، افراد را به مشارکت فعال در اقدامات پیشگیرانه و حفاظتی ترغیب می‌کنند. مطالعات پیشین نیز بر این نکته تأکید دارند که ارتباطات اجتماعی قوی، جوامع را برای همکاری مؤثر، جمع‌آوری منابع و غلبه بر چالش‌هایی نظیر بلایا توانمند می‌سازد (Saz-Gil, 2021). در مقابل، تضعیف هنجارهای اجتماعی مانعی جدی برای مشارکت جمعی و اجرای اقدامات حفاظتی پیش از وقوع بحران به شمار می‌آید (Lukiyanto, 2020; Shiell, 2020). بنابراین تاب‌آوری نه‌تنها یک ویژگی فردی، بلکه محصول تعاملات اجتماعی و فرهنگی در سطح جامعه است. از سوی دیگر، خودکارآمدی، به‌عنوان متغیر میانجی، نقش مهمی در تبیین چگونگی اثرگذاری هنجارهای اجتماعی بر تاب‌آوری ایفا می‌کند. افراد از طریق تعاملات اجتماعی خود، به اطلاعات مفید، فناوری، سرمایه و سایر منابع دسترسی پیدا می‌کنند که این عوامل بر تصمیم‌گیری‌های آنان در شرایط بحرانی تأثیر می‌گذارد (Muringani et al., 2021). همچنین هنجارهای اجتماعی می‌توانند افراد را به پذیرش مسئولیت در قبال محیط زندگی‌شان سوق دهند و رفتارهای حفاظتی آنان را به‌طور چشمگیری تقویت کنند (Xu et al., 2024). تعاملات بلندمدت میان گروه‌ها و هنجارهای اجتماعی، با تأثیرگذاری بر نگرش‌ها و باورهای فردی، موجب تغییر در تصمیمات و رفتارهای فردی می‌شوند (Cialdini et al., 1990).

در این میان، هنجارهای بازدارنده اجتماعی نقش مهمی در هدایت رفتارهای فردی ایفا می‌کنند؛ به‌گونه‌ای که افراد با توجه به قضاوت‌های اجتماعی درباره رفتارهای پذیرفته و مرسوم، تحت تأثیر پاداش‌ها یا تنبیه‌های اجتماعی، رفتار خود را تنظیم می‌کنند (Zhang et al., 2023). بنابراین مداخلات مبتنی بر هنجارهای اجتماعی رویکردی مؤثر، کم‌هزینه و آسان برای مدیریت تغییر رفتار در جوامع شناخته می‌شوند و می‌توانند در سیاست‌گذاری‌های مرتبط با مدیریت بحران، تاب‌آوری و توسعه پایدار روستایی به کار گرفته شوند (Anderson et al., 2017). به‌طور کلی هنجارهای اجتماعی، به‌عنوان قواعد نانوشته‌ای که رفتارهای فردی و جمعی را هدایت می‌کنند، در شرایط بحرانی به‌ویژه در جوامع روستایی که پیوندهای اجتماعی قوی‌تری دارند، نقش مهمی در بسیج منابع، تسهیل همکاری و تقویت حس هم‌بستگی ایفا می‌کنند. این امر موجب می‌شود خانوارها نه‌تنها در برابر سیلاب و آکنش سریع‌تری نشان دهند، بلکه در بازسازی و بازگشت به شرایط عادی نیز عملکرد بهتری داشته باشند.

یافته‌ها نشان می‌دهند هنجارهای اجتماعی با تقویت خودکارآمدی، تاب‌آوری را به‌صورت غیرمستقیم نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند. این موضوع با نظریه بندورا درباره خودکارآمدی همخوانی دارد؛ به‌طوری که باور به توانایی فردی در مدیریت موقعیت‌های دشوار، عاملی تعیین‌کننده در رفتارهای مقابله‌ای مؤثر است. در جوامعی که هنجارهای حمایتی و مشارکتی قوی‌تری دارند، افراد احساس می‌کنند که در برابر بحران‌ها تنها نیستند و می‌توانند با اتکا به خود و دیگران، از پس مشکلات برآیند. با توجه به اینکه مداخلات مبتنی بر هنجارهای اجتماعی از نظر هزینه، اثربخشی و مقبولیت اجتماعی مزایای بسیاری دارند، می‌توان از آن‌ها به‌عنوان ابزارهایی کارآمد در طراحی برنامه‌های آموزشی، اطلاع‌رسانی و توانمندسازی جوامع محلی

آمایش فضا و ژئوماتیک

بهره گرفت. به‌ویژه بهره‌گیری از رهبران محلی، نهادهای مردمی و شبکه‌های اجتماعی می‌تواند به نهادینه‌سازی رفتارهای ایمن و تقویت تاب‌آوری کمک کند.

نتایج پژوهش نشان داد خودکارآمدی اثر مثبت و معناداری بر تاب‌آوری خانوارهای روستایی در مقابله با سیلاب دارد (تأیید فرضیه سوم). این یافته با نتایج مطالعات پیشین هم‌راستا بوده است و بر اهمیت باور فرد به توانایی‌های خود در مواجهه با بحران‌ها تأکید دارد (Truelove et al., 2015; Kuruppu & Liverman, 2011; Baah et al., 2025; Savari et al., 2025). خودکارآمدی ادراک‌شده به معنای باور فرد به توانایی‌اش در پذیرش رفتارهای توصیه‌شده و انجام اقدامات لازم برای دستیابی به نتایج مطلوب است (Truelove et al., 2015). این باور تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله تجربیات گذشته، چالش‌های پیش‌بینی‌شده، محدودیت‌های زمانی، شرایط اقتصادی و سطح راحتی فرد قرار دارد (Collins et al., 2011; Savari et al., 2025). در واقع افراد با سطح بالای خودکارآمدی، توانایی بیشتری در ارزیابی واقع‌بینانه چالش‌ها و یافتن راهکارهای عملی برای مقابله با آن‌ها دارند.

تحقیقات پیشین نیز نشان داده‌اند خودکارآمدی مقدمه‌ای ضروری برای انجام رفتارهای حفاظتی است، زیرا صرفاً آگاهی از ضرورت یک رفتار کافی نیست، بلکه فرد باید احساس کند که توانایی انجام آن را دارد (Ramezankhani et al., 2011). این موضوع به‌ویژه در شرایط بحرانی مانند سیلاب اهمیت بیشتری می‌یابد، زیرا تصمیم‌گیری سریع و اجرای اقدامات مؤثر نیازمند اعتماد به نفس و باور به توانمندی‌های فردی است. از منظر روان‌شناختی، رفتار انسان بسیار پیچیده است و افراد با سطح بالاتری از اعتماد به نفس، معمولاً رفتارهای ایمن‌تری را در حفاظت از محیط و مقابله با خطرات از خود بروز می‌دهند (Damalas & Koutroubas, 2018). بنا بر آنچه بیان شد، خودکارآمدی نه تنها ویژگی‌ای فردی، بلکه عاملی تعیین‌کننده در رفتارهای جمعی و اجتماعی در مواجهه با بلااست. براساس نظریه آجزن و فیشبنین (2005)، کنترل رفتاری ادراک‌شده زمانی تقویت می‌شود که فرد بیشتر بر فرصت‌ها و منابع موجود تمرکز کند تا بر چالش‌های بالقوه. این باورها حول عواملی شکل می‌گیرند که می‌توانند رفتار را تسهیل یا محدود کنند؛ از جمله مهارت‌ها، شایستگی‌ها، منابع مالی و زمانی، و همچنین حمایت اجتماعی و همکاری دیگران (Bermeo-Giraldo et al., 2023). در جوامع روستایی، دسترسی به این منابع و وجود شبکه‌های اجتماعی حمایتی می‌تواند نقش مهمی در تقویت خودکارآمدی و در نتیجه افزایش تاب‌آوری ایفا کند. بنابراین تقویت خودکارآمدی باید به‌عنوان یکی از راهبردهای کلیدی در برنامه‌های آموزشی، توانمندسازی و مدیریت بحران در جوامع روستایی مدنظر قرار گیرد. برای تحقق این امر، باید بر آموزش مهارت‌های مقابله‌ای، ایجاد فرصت‌های مشارکت اجتماعی، و فراهم‌سازی منابع لازم برای اقدام مؤثر در برابر بلاها تمرکز کرد.

۶. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با تمرکز بر نقش هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی در تاب‌آوری خانوارهای روستایی شهرستان شوشتر در برابر سیلاب، به یکی از خلأهای مهم در ادبیات تاب‌آوری روستایی پاسخ داده است. برخلاف بسیاری از مطالعات پیشین که عمدتاً بر آسیب‌پذیری خانوارها تمرکز داشته‌اند، این تحقیق به‌طور خاص به شناسایی و تحلیل عوامل تقویت‌کننده

1. Ajzen & Fishbein

آمایش فضا و ژئوماتیک

تاب‌آوری پرداخته و نشان داده است که هنجارهای اجتماعی، به‌ویژه مؤلفه‌هایی چون اعتماد اجتماعی، مشارکت جمعی، و احساس تعلق به جامعه، نقش محوری در افزایش ظرفیت مقابله با بحران‌های طبیعی دارند. یافته‌ها حاکی از آن است که هنجارهای اجتماعی نه تنها به صورت مستقیم بر تاب‌آوری اثرگذارند، بلکه از طریق ارتقای خودکارآمدی فردی نیز این اثربخشی را تقویت می‌کنند. خودکارآمدی که عبارت است از باور فرد به توانایی‌اش در مدیریت شرایط دشوار-به‌عنوان یک متغیر میانجی، توانسته است مسیر اثرگذاری هنجارهای اجتماعی را تسهیل کند. این موضوع نشان می‌دهد تاب‌آوری خانوارهای روستایی صرفاً یک ویژگی ساختاری یا اقتصادی نیست، بلکه به شدت تحت تأثیر عوامل روان‌شناختی و اجتماعی قرار دارد. از سوی دیگر، تبیین ۶۰/۴ درصد از واریانس تاب‌آوری توسط دو متغیر هنجارهای اجتماعی و خودکارآمدی، بیانگر قدرت تبیینی بالای مدل پژوهش است و نشان می‌دهد سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه روستایی می‌توانند با تمرکز بر تقویت این دو عامل، گام‌های مؤثری در کاهش آسیب‌پذیری و افزایش پایداری جوامع روستایی بردارند. همچنین شناسایی هنجارهای اجتماعی به‌عنوان قوی‌ترین متغیر اثرگذار، اهمیت سرمایه اجتماعی را در مدیریت بحران‌های طبیعی برجسته می‌سازد.

۷. پیشنهادها

- طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی برای ارتقای خودکارآمدی خانوارها در مواجهه با بحران‌ها، به‌ویژه از طریق آموزش مهارت‌های تصمیم‌گیری و مدیریت اضطراری.
- تقویت نهادهای اجتماعی محلی مانند شوراهای روستایی، گروه‌های داوطلبانه و شبکه‌های هم‌یاری برای افزایش مشارکت جمعی در اقدامات پیشگیرانه و واکنش به بحران.
- ایجاد بسترهای ارتباطی مؤثر برای انتقال اطلاعات و هشدارهای سریع در مواقع وقوع سیلاب، با بهره‌گیری از اعتماد و همکاری اجتماعی موجود در جامعه.

Reference

- Abdollahzadeh, G., & Sharifzadeh, M. S. (2023). Identifying the Determinants of Public Participation in Flood Risk Management: A Case Study of Flood-prone Rural Areas In Golestan Province, Iran. *Disaster Prevention and Management Knowledge (quarterly)*, 13(3), 318–335.
- Abunywah, M., Erdiaw-Kwasie, M. O., Okyere, S. A., Thayaparan, G., Byrne, M., Lassa, J., ... & Maund, K. (2023). Influence of personal and collective social capital on flood preparedness and community resilience: Evidence from Old Fadama, Ghana. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 94, 103790.
- Abunywah, M., Erdiaw-Kwasie, M. O., Okyere, S. A., Thayaparan, G., Byrne, M., Lassa, J., ... & Maund, K. (2023). Influence of personal and collective social capital on flood

- preparedness and community resilience: Evidence from Old Fadama, Ghana. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 94, 103790.
- Ahmadi, S., Ghanbari Movahed, R., Gholamrezaie, S., & Rahimian, M. (2022). Assessing the vulnerability of rural households to floods at pol-e Dokhtar region in Iran. *Sustainability*, 14(2), 762.
- AIDR. (2017). Managing the floodplain: A guide to best practice in flood risk management in Australia (Australian Disaster Resilience Handbook 7, in: Australian Institute for Disaster Resilience (AIDR). 3rd ed.
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (2005). The influence of attitudes on behavior. The handbook of attitudes. Red. D. Albarracin, BT Johnson & MP Zanna. Mahwah: Erlbaum. 173–221.
- Akbar, M. S., & Aldrich, D. P. (2018). Social capital's role in recovery: evidence from communities affected by the 2010 Pakistan floods. *Disasters*, 42(3), 475-497.
- Alhassan, H., Kwakwa, P. A., & Adzawla, W. (2019). Farmers choice of adaptation strategies to climate change and variability in arid region of Ghana. *Review of Agricultural and Applied Economics (RAAE)*, 22(1340-2019-779), 32–40.
- Ali, A., & Rahut, D. B. (2019). Localized floods, poverty and food security: Empirical evidence from rural Pakistan. *Hydrology*, 7(1), 2.
- Baah, C., Saleem, M. A., Greenland, S., Tenakwah, E. S., & Chakrabarty, D. (2024). Do the theories of planned behaviour and protection motivation provide probabilistic sufficient and necessary conditions for residential water conservation? Combined use of PLS-SEM and NCA. *Journal of Environmental Management*, 372, 123354.
- Banshi, B., & Amirian Zadeh, M. (2014). "Efficacy." First National Electronic Conference on Applied and Research Approaches in Humanities and Management. Tehran. (In Persian).
- Birkmann, J., Jamshed, A., McMillan, J. M., Feldmeyer, D., Totin, E., Solecki, W., ... & Alegría, A. (2022). Understanding human vulnerability to climate change: A global perspective on index validation for adaptation planning. *Science of the Total Environment*, 803, 150065.
- Bollinger, B., Gillingham, K. T., & Ovaere, M. (2020). Field experimental evidence shows that self-interest attracts more sunlight. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(34), 20503–20510.
- Cao, J., Qiu, H., Morrison, A. M., & Wei, W. (2022). The role of social capital in predicting tourists' waste sorting intentions in rural destinations: Extending the theory of planned behavior. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(19), 12789.
- Cialdini, R. B., Reno, R. R., & Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 1015.
- Coaffee, J., & Clarke, J. (2015). On securing the generational challenge of urban resilience. *Town Planning Review*, 249–255.
- CRED (2023). Disasters in Numbers: A Significant Year of Disaster Impact, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED), 2024 [Online]. Available: https://files.emdat.be/reports/2023_EMDAT_report.pdf. (Accessed 25 November 2024).
- Dar, M. H., De Janvry, A., Emerick, K., Raitzer, D., & Sadoulet, E. (2013). Flood-tolerant

- rice reduces yield variability and raises expected yield, differentially benefitting socially disadvantaged groups. *Scientific Reports*, 3(1), 3315.
- Deressa, T. T., Hassan, R. M., Ringler, C., Alemu, T., & Yesuf, M. (2009). Determinants of farmers' choice of adaptation methods to climate change in the Nile Basin of Ethiopia. *Global Environmental Change*, 19(2), 248–255.
- Devitt, L., Neal, J., Coxon, G., Savage, J., & Wagener, T. (2023). Flood hazard potential reveals global floodplain settlement patterns. *Nature Communications*, 14(1), 2801.
- Goulao, M. F. (2014). The Relationship between Self-Efficacy and Academic Achievement in Adults' Learners. *Athens Journal of Education*, 1(3), 237–246.
- Hair, J. R. A., Babin, B., & Black, W. (2009). *Multivariate Data Analysis*. Pdf. Aust.
- Hair, J. F., Hult, G. T. M., & Ringle, C. M. (2017). *A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)*.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2022). *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, edited by: Portner, H.-O., Roberts, D. C., Tignor, M., Poloczanska, E. S., Mintenbeck, K., Alegria, A., Craig, M., Langsdorf, S., Loschke, S., Moller, V., Okem, A., and Rama, B., Cambridge: Cambridge University Press.
- Islam, M. R., Ingham, V., Hicks, J., & Kelly, E. (2018). From coping to adaptation: Flooding and the role of local knowledge in Bangladesh. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 28, 531–538.
- Jalili-Bak, G., Bijani, M., Gholamrezai, S., & Momvandy, A. (2023). Analyzing rural people's resilience in the face of floodwater: Evidence from Iran. *Natural Hazards*, 118(2), 1595–1618.
- Kaur, M., Sultana, S., Ishaq, S., Saleem, S., Nahiduzzaman, K. M., Hewage, K., & Sadiq, R. (2025). Building a flood vulnerability index for Urban Resilience: Insights from Kelowna, British Columbia. *Journal of Urban Management*.
- Kuruppu, N., & Liverman, D. (2011). Mental preparation for climate adaptation: The role of cognition and culture in enhancing adaptive capacity of water management in Kiribati. *Global Environmental Change*, 21(2), 657–669.
- Leichenko, R. (2011). Climate change and urban resilience. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), 164–168.
- Lukiyanto, K., & Wijayaningtyas, M. (2020). Gotong Royong as social capital to overcome micro and small enterprises' capital difficulties. *Heliyon*, 6(9).
- Marschke, M. J., & Berkes, F. (2006). Exploring strategies that build livelihood resilience: a case from Cambodia. *Ecology and Society*, 11(1).
- Mohuya, F. A., Walsh, C. L., & Fowler, H. J. (2025). Urban flood risk management through the lens of citizen science: A case study on the two city corporations' area of Dhaka. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 105405.
- Munich, R. E. (2022). Risks from floods, storm surges and flash floods. Retrieved from Munich RE: <https://www.munichre.com/en/risks/natural>.
- Muringani, J., Fitjar, R. D., & Rodríguez-Pose, A. (2021). Social capital and economic growth

- in the regions of Europe. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 53(6), 1412–1434.
- Mustafa, A., Bruwier, M., Archambeau, P., Erpicum, S., Piroton, M., Dewals, B., & Teller, J. (2018). Effects of spatial planning on future flood risks in urban environments. *Journal of Environmental Management*, 225, 193–204.
- Nyam, Y. S., Modiba, N. T. S., Ojo, T. O., Ogundej, A. A., Okolie, C. C., & Selelo, O. T. (2024). Analysis of the perceptions of flood and effect of adoption of adaptation strategies on income of informal settlements of Mamelodi in South Africa. *Climate Services*, 34, 100468.
- Pandey, C. L. (2019). Making communities disaster resilient: Challenges and prospects for community engagement in Nepal. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 28(1), 106–118.
- Raskauskas, J., Rubiano, S., Offen, I., & Wayland, A. K. (2015). Do social self-efficacy and self-esteem moderate the relationship between peer victimization and academic performance?. *Social Psychology of Education*, 18, 297–314.
- Saz-Gil, I., Bretos, I., & Díaz-Foncea, M. (2021). Cooperatives and social capital: A narrative literature review and directions for future research. *Sustainability*, 13(2), 534.
- Schunk, D. H. Pintrich, P. R., & Meece, J. L. (2010). *Motivation in Education: Theory, research, and applications* (3rd ed.). NJ Pearson.
- Semnan, A. F., Maqsood, T., & Venkatesan, S. (2023). Identification of motivating factors to help decision-making to minimise flood risk by applying private mitigation measures. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 97, 104038.
- Seyed Akhlaghi, S. J. T., & Taleshi, M. (2018). Improving the resilience of local communities; Future Strategy for dealing with drought Case study: Hablehrood watershed. *Iran Nature*, 3(3), 60–68. doi: 10.22092/irn.2018.116783.
- Shen, L., Wen, J., Zhang, Y., Ullah, S., Cheng, J., & Meng, X. (2022). Changes in population exposure to extreme precipitation in the Yangtze River Delta, China. *Climate Services*, 27, 100317.
- Shiell, A., Hawe, P., & Kavanagh, S. (2020). Evidence suggests a need to rethink social capital and social capital interventions. *Social Science & Medicine*, 257, 111930.
- Steese, S., DoUette, M., Phillips, W., Hossfeld, E., Matthews, G., & Taormina, G. (2006). Understanding Girls' Circle as an Intervention on Perceived Social Support, Body Image, Self Efficacy. *Locus of Control, and Self Esteem Adolescence*, 41(161), 55–57.
- Sungur, S. T., & Gungoren, S. (2009). The Role of Classroom Environment Perceptions in Self-Regulated Learning and Science Achievement. *Elementary Education Online*, 8(3), 883–900.
- Thennakoon, J., Findlay, C., Huang, J., & Wang, J. (2020). Management adaptation to flood in Guangdong Province in China: Do property rights Matter?. *World Development*, 127, 104767.
- Tiwari, S., Lane, M., & Alam, K. (2019). Do social networking sites build and maintain social capital online in rural communities?. *Journal of Rural Studies*, 66, 1–10.
- Torabbeigi, M., Akbari, H., Adibzade, M., & Abolfathi, S. (2024). Modeling wave dynamics with coastal vegetation using a smoothed particle hydrodynamics porous flow model. *Ocean Engineering*, 311, 118756.

- Truelove, H. B., Carrico, A. R., & Thabrew, L. (2015). A socio-psychological model for analyzing climate change adaptation: A case study of Sri Lankan paddy farmers. *Global Environmental Change, 31*, 85–97.
- Valois, R. F., Zullig, K. J., & Revels, A. A. (2017). Aggressive and violent behavior and emotional self-efficacy: Is there a relationship for adolescents?. *Journal of School Health, 87*(4), 269–277.
- Xu, Z., Xu, J., Li, S., & Wang, C. (2024). The influencing factors of residents' willingness to pay in marine ecological restoration: the integration of the theory of planned behavior and social capital theory. *Marine Policy, 161*, 106031.
- Zhang, Z., Yang, A., & Wang, Y. (2023). How do social capital and village-level organizational trust affect farmers' climate-related disaster adaptation behavior? Evidence from Hunan Province, China. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 99*, 104083.
- Zhou, H., Wang, J. a., Wan, J., & Jia, H. (2010). Resilience to natural hazards: a geographic perspective. *Natural Hazards, 53*(1), 21–41.
- Zimmerman, B. J. (2008). Investigating Self-regulation and Motivation: Historical Background, Methodological Developments and Future Prospects. *American Educational Research Journal, 45*(1), 166–183.
- Zobayri, H., & Karimi, Z. (2013). The effect of social cohesion on economic development (cross-country study with panel data approach). *Journal of Economic Growth and Development Research, 14*(14), 41. (In Persian).